

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

MISLI POLJSKOG SVEĆENIKA O »SOLIDARNOSTI«

Józef Tischner: Etyka Solidarności, »Znak«, Krakov, 1981.

Slavko Eseš

Kako je izvijestio *Glas Koncila* (br. 21. od 25. listopada 1981), Frane Barbieri je u svojoj kronici u torinskoj *Stampi* nazvao msgra Józefa Tischnera »župnikom kongresa« poljskog sindikata *Solidarnost*. Ali on nije bio samo »župnik kongresa« nego župnik sindikata. On živi sa sindikatom, s njim strahuje i s njim se nada. I njegova knjižica *Etyka Solidarnosti* svjedoči o tome. Kako sam kaže, ona je nastala u kriznim situacijama kao spontani odgovor na određene probleme momenta, kao dužnost kršćanskog filozofa da pokuša osmisliti sudbonosne trenutke svoje domovine. To nisu ustavne teoretske rasprave nego kratki osvrti i propovijedi u manjoj knjižici (oko 100 stranica) džepnog izdanja, koju je izdalo utjecajno katoličko izdavačko poduzeće »Znak« u Krakovu. Otprilike 4—5 stranica otpada na pojedini naslov. Ima ih 21, a glase: *Solidarnost savjesti, Zajednica, Dijalog, Rad, Eksploatacija, Patnja, Iluzija, Nauka, Umjetnost, Demokracija, Socijalizam, Revolucija, Vlada, Gospodarstvo, Odgoj, Uvjeravanje, Obitelj, Protivnik, Izdaja, Domovina, Duh Ustava*.

Izvojit ćemo nekoliko misli koje nam se čine najkarakterističnije.

Etyka »Solidarnosti« — solidarnost savjesti

»Povijest izmišlja riječi da bi zatim te riječi oblikovale povijest. Riječ 'solidarnost' pridružuje se danas drugim, najpoljskijim riječima, da bi mogla dati novi obris našim danima. Nekoliko je takvih riječi: 'sloboda', 'nezavisnost', 'vrijednost čovjeka' — a danas 'solidarnost'.« Tako glasi početak propovijedi autora koji ju je izrekao 19. X. 1980. u Vavelskom dvorcu. On postavlja pitanje: što znači solidarnost? Smisao nalazi u Isusovoj izreci: »Nosite teret jedan drugoga; tako ćete ispuniti Božji Zakon.«

Nitko nije usamljeni otok. Nismo ni svjesni svih tako profinjanih niti kojima smo povezani. Krepost solidarnosti rađa se u čovjekovu srcu. Ona se ne može čovjeku nametnuti. Nitko nije prisiljavao milosrdnog Samaritanca da bi se nježno prignuo ranjeniku pokraj puta i spasio ga. Solidarnost je izraz čovjekove dobre volje. Ona se rađa iz nje i nadahnjuje ju. Ona se obraća svima i nije nikom protivna. Poljaci se žele ujediniti, ali ne strahom. Hoće odbaciti maske i pokazati se kakvim su u stvarnosti. Vjernici nek budu vjernici, a ateisti ateisti. Nema smisla glumiti tuđe uloge. Radi se o dostojanstvu čovjeka, utemeljenu na savjesti. Najdublja solidarnost jest solidarnost savjesti.

Ideja solidarnosti nije gotova etička teorija niti se ona povezuje s bilo kojom gotovom teorijom. Ona se tek mora određivati. Ima etički karakter. Glavni je zadatak biti prijatelj čovjeku i ukazivati mu na ljudske vrijednosti među kojima su ključne dvije: čovjekova savjest i prirodna naklonost prema onome koji trpi i pati. Savjest je prirodni etički osjet čovjeka neovisan o etičkim sustavima. Ima mnogo etičkih sustava, ali savjest je jedna. Ona je nastala prije njih i ona je samostalna kao razum i volja. Bog govori preko savjesti. Bog koji ne govori putem savjesti nije pravi Bog, on je idol. Čovjek može i grijешiti, ali ako ima savjesti, sigurno će jednom uvidjeti svoju zabludu i promijenit će se. Nemoguće je biti solidaran s ljudima bez savjesti. S njima se može voziti u istom vlaku, dapače sjediti i za istim stolom, ali to još nije solidarnost. Autentična solidarnost jest solidarnost po savjesti. Biti solidaran s čovjekom znači vjerovati mu, računati na njega, pouzdati se u nešto čvrsto u njemu, a to je čovjekova savjest. Da bi se sačuvala savjest, treba je njegovati.

Solidarnost jest spremnost pomoći čovjeku. Milosrdni Samaritanac je paradigma solidarnosti. Ništa tako ne uzbuđuje kao nepotrebna patnja koju zadaje drugi čovjek. Upravo tu je mjesto aktivne solidarnosti. Tu je veza solidarnosti s politikom. Politika znači takvu organizaciju društvenog života gdje čovjek neće ranjavati drugog čovjeka. Solidarnost je uspostavljanje autentičnih ljudskih odnosa. Ja sam s Tobom, Ti si sa mnom, zajedno smo zbog krika ranjenika. »On«, patnik, jest u prvom planu, a »mi« na drugom mjestu.

Rad je oblik dijaloga

Dijalog znači izlazak ljudi iz svojih skrivenih skrovišta: pružili su jedan drugom ruku i našli mnogo toga za razgovor. Dijalog je razgovor bez uvreda, kleveta i insinujacija. »Neka vaš govor bude da — da, ne — ne; što je više od toga, zlo je.« Crno neka se nazove crnim a bijelo bijelim.

Solidarnost jest solidarnost dijaloga. Puna istina je plod uzajamnih uvjerenja i međusobne razmjene stanovišta. Jedan od glavnih predmeta dijaloga jest razgovor i dogovor kako ukloniti patnje i smanjiti ih. I rad je jedan prirodni teret. Zašto prirodnim i neuklonivim tegobama dodavati i nepotrebne patnje koje se s dobrom voljom mogu ukloniti. S tim je povezan i dijalog o istini. On mora biti usredotočen na pitanje odakle patnje radnog čovjeka i kako ih izbjeći ili barem smanjiti.

Današnje značenje riječi solidarnost posebno je vezano sa stvarnošću radnih ljudi. Solidarnost označava zajednicu radnih ljudi. Rad je centralna tema solidarnosti. Rad je poseban oblik odnosa čovjeka sa čovjekom. To je jedna vrsta dijaloga gdje se ne razmjenjuju riječi nego proizvodi i usluge. Svatko mora znati što treba uraditi da bi iz pojedinačnih napora proizišla organizirana cjelina.

Ako rad ne pridonosi životu, onda to nije autentičan rad; to je robovanje. Ako se prirodnoj tegobi rada dodaju patnje koje pruzrokuju drugi ljudi, to nije rad, to je eksploatacija. I kao što je ona riječ istinita koja odgovara stvarnosti, tako je tek onaj rad pravi rad koji služi stvarnim potrebama i unapređuje život. Da bi ljudi stvarno radili i surađivali, moraju živjeti u istini i s istinom. Ne smije se lažno umanjivati ili pretjerano uvećavati vrijednost nečijeg rada. Ne smije se lagati — to je eksploatacija.

Kao što je laž neprirodno i bolesno stanje, tako je i eksploatacija neprirodan i bolestan odnos. Radi se s ljudima i za ljude, Rad je oblik služenja čovjeku. Eksploatacija je nemoralan odnos prema radu i radnom čovjeku, prikrata pravilnog nagrađivanja rada, vrsta mraka među ljudima, ponavljanje slučaja »Babilonske kule«. Čovjekov razum i savjest trebaju odgovoriti gdje je nastao kratki spoj, gdje je početak nepravde, eksploatacije.

Pobuna protiv eksploatacije nije samo ekonomska. Ona je prije svega moralni bunt. Ta pobuna je osnovna obaveza savjesti. Ali i način pobune je pitanje savjesti. Oblik i obujam bunta ne smiju protusloviti savjesti. Tu se u prvom redu radi o dostojanstvu čovjeka. Dostojanstvo čovjeka je prije plaće i rada.

Osnova našeg govora je gramatika. Gramatika odnosa među ljudima je etika. A njezin je temelj dostojanstvo čovjeka.

Suvremene kategorije: demokracija, socijalizam, revolucija

Povijest ne poznaje dobro i zlo, ona ne razlikuje pravdu i nepravdu. Povijest se pokorava sili. Tko je jači taj kroji i prekraja sadašnjost i budućnost. To je uvjerenje mnogih. Neki tu silu vide u volji većine i to smatraju demokracijom. Demokracija ima raznih: aristokratskih, građanskih, proleterskih. Neki pristase proleterske demokracije tvrde da proleterijat uključuje u sebi istinu kao silu.

Problem demokracije je složen. Oni koji su na dnu društvene ljestvice poznaju loše strane zajednice. Oni na vrhu lako se odvajaju od puka, ignoriraju njegove potrebe i želje.

Zar nije to paradoks: Hitler je bio izabran na demokratski način, a Ivan XXIII. metodom koja odudara od klasične demokracije.

Autor tumači da ideje moraju biti prije svega demokratske, a potom i društvene snage koje ih zastupaju. Mase bez ideja su slijepe, a ideje bez potpore masa nemaju snage. Većina nema uvijek pravo. Da bi ideja bila demokratska, mora biti razumna i mora voditi slobodi. Umnost nečega ne udara uvijek u oči, Jasnije se ističe u negativnim slučajevima. Dok ima kruha, ljude ne zanima mnogo poljoprivreda. Ali kad ga ponestane, pitaju se što se događa s poljoprivredom. Osim umnosti svojstvo demokratskih ideja je njihova oslobodilačka misija. Sloboda je potrebna da bi omogućila razvoj ljudske osobe, da bi kao umjetnik oblikovala svoj život prema vlastitim pojmovima sreće i dostojanstva.

Umnost i sloboda često jedna drugoj protuslove. Da bi poredak bio što razumniji, trebao bi biti što više reguliran, a to protuslovi slobodi. Potrebna je sinteza tih protuslovlja. Autor to naziva »konkretnom demokracijom«; to je ona ideja koja je pristupačna većini. Danas je to dostojanstvo čovjeka. Ono se izražava riječima: »Možete nas izgladniti, ali nas ne smijete vrijeđati«, ili »Dozvolite nam da budemo 'mi'«. Dostojanstvo čovjeka nalazi odjeka kod svih: kod radnika, seljaka, znanstvenika, umjetnika. Zbog toga je to danas naša demokratska ideja.

Dostojanstvo čovjeka određuje se etičnom perspektivom čovjekova razvoja. Potrebna je takav društveni sustav koji bi omogućavao razvoj čovjeka vlastitom motivacijom. Vanjsko se mora oslanjati na unutrašnje. »Konkretna demokracija« nije građanska demokracija, kako je neki žele i nastoje osumnjičiti. Ona je jednostavno etička demokracija koju na poseban način zahtijeva proleterijat.

Etičnost socijalizma očituje se u njegovu zahtjevu da se izgradi takav društveni poredak u kojemu bi sva bogatstva služila napretku a ne rušenju bratstva među ljudima. Ako jedni žive u pretjeranoj raskoši a drugi gladuju, među njima ne može biti ni sloge ni ljubavi. Etička bit socijalizma sastoji se u tome da se stvore objektivni uvjeti za razvoj međuljudskog bratstva.

Nešto o socijalističkom i kršćanskom etosu. Među njima je razlika, ali nije kontradikcija. Socijalizmu je bitan odnos prema bogatstvu zemlje i sredstvima proizvodnje. Najprije treba uspostaviti pravilan odnos prema bogatstvu zemlje, a zatim će doći vrijeme sloge i ljubavi. Objektivno prethodi subjektivnom. »Bitak određuje svijest«. Kršćanstvo stavlja naglasak na odnose među ljudima. Subjektivno je važnije od objektivnoga. Pravednost je rezultat ljubavi. Ako nismo sposobni da se međusobno sporazumijemo dolazi do vječnog neprijateljstva: »Oko za oko, zub za zub.« Pravidna pravednost pretvara se u okrutnost. Ako se uništi pojam »mi ljudi«, ne može se shvatiti riječ »naše«. Lako je stupiti na put borbe i revolucije, ali kako s njeg saći?

Pristupi su razni. Ali jedno je zajedničko: i jedni i drugi hoće usrećiti čovjeka. Paradoksalno je — iako je cilj isti — da je susret tih dvaju etosa dosada više donosio čovjeku smutnje nego razumijevanja. Ta dva etosa ne bi se trebala sukobljavati nego međusobno dopunjavati i obogaćivati.

Pod revolucijom obično mislimo na promjenu vlade. A bit nije u prevratu nego u napretku. Bunt često ruši tiranina, ali isto tako često preuzima njegove metode.

Novovjekovne revolucije nastale su razvojem ljudskog duha, razvojem znanosti i tehnike. Tehnika olakšava rad i obećava bolji život.

Revolucija ne smije postavljati kao pravi cilj krvavu osvetu nego harmoničniji odnos među ljudima. Ona treba biti nada da će napredak znanstvene misli i etike riješiti mnoge probleme. Revolucija je tim autentičnija što ne proljeva krv. Duh vlada uvjerenjima a ne strahom. Prava revolucija je blagdan oslobođenja čovjeka od straha pred drugim čovjekom. Mnogi se služe strahom kao sigurnim sredstvom uvjeravanja. Ali i tu postoje granice. Bilo je toliko zastrašivanja da su ljudi već postali imuni na strah. Djelotvornija je spremnost činiti dobro: zajednica savjesti i dobre volje. Bez neke velike nauke ljudi počimaju shvaćati da je tu put smisla.

* * *

Knjižica *Etika Solidarnosti* konkretan je primjer suvremenog kršćanskog etosa kojemu je osnova savjest i solidarnost; solidarnost prema čovjeku patniku, solidarnost s ljudima u nastojanju za čovječniji život. Čovjek prije svega! Čovjek iznad svega! I neprijatelj je čovjek! A često je neprijatelj iz nesporazuma. Naglasak je s toga na dijalogu i ljubavi.

Solidarnost s čovjekom je kršćanska obaveza. Kako se može ljubiti Bog koji se ne vidi, ako se ne ljubi naš bližnji koji pati kraj nas.

Etika Solidarnosti je primjer kršćanskog angažmana za čovjeka i domovinu. Religija nije opijum. Obratno: ona je snaga i poticaj u borbi za ljudskiji život na zemlji. Bit kršćanstva je služiti čovjeku — i sam i u zajednici sa svim ljudima dobre volje. Kršćani su danas toga sve svjesniji. Poljska je najaktualniji primjer. Ona je istodobno izazov kršćanima i marksistima, i u drugim zemljama, poticaj i upozorenje da je moguće i potreban drugačiji međusobni odnos nego do sada, da je moguće i potrebno brže i energičnije oslobađati se starih dogmatskih i konzervativnih stereotipa.

DVIJE RADNJE IZ NAŠE PROŠLOSTI

1. *Krunoslav Draganović, Katarina Kosača bosanska kraljica — prigodom 500. godišnjice njezine smrti (25. X. 1478.)*, Sarajevo, 1978, 1—48. str.

Slavko Kovačić

Katolička je Crkva u Bosni tijekom mjeseca listopada 1978. g. na razne načine obilježila 500. obljetnicu smrti bosanske kraljice Katarine Kosača koju s pravom ističu kao »veliku ženu naše crkvene i nacionalne povijesti« (navedeni autor u predgovoru), a franjevački red štuje kao blaženicu. Katolički puk u nekim predjelima Bosne ni tijekom dugih pet stoljeća punih previranja i tolikih političkih, etničkih, religioznih i društvenih promjena nije još izgubio iz sjećanja lik te dobre i pobožne kraljice koju su pogodili teški životni udarci. osobito sudbonosne 1463. g., kad je izgubila obitelj i domovinu tako da od tada nikad više ne vidi rodnu grudu ni svoju rođenu djecu, zarobljenu, poturčenu i tako zauvijek otuđenu, koju je ona uzalud pokušavala otkupiti i spasiti. Da spomenuto slavljenje njezine obljetnice ne ostane samo na pučko-emocionalno-manifestacijskoj razini pobrinuli su se s jedne strane bosanski franjevci koji su održali prigodni povijesno-teološki simpozij na kojem je Katarinin povijesni lik prikazao Bazilije Pandžić,* a s druge strane Vrhbosanska nadbiskupija preko svoga izdavača »Vrelo života«, koji je objavio zapaženu Draganovićevu brošuru koja je predmet ovog kratkog prikaza.

* Pandžićevo je predavanje pod naslovom »Katarina Vukčić Kosača (1424—1478)« objavljeno u zborniku *Povijesno-teološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti bosanske kraljice Katarine održan 24. i 25. listopada 1978. u Sarajevu*, Sarajevo, 1979, str. 15—25.